

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.13>

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Лемак О.В.,

*доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Лемак О.В. Національний суверенітет в умовах глобалізації: кримінально-правові та кримінологічні аспекти.

Стаття присвячена аналізу основних аспектів впливу глобалізації на суверенітет, його політичну, економічну, інформаційну та інші складові; аналізу стійкої тенденції до поступової втрати державами національного суверенітету, що ставить на порядок денний питання про здатність ліберальної демократії пристосуватися до нових обставин. Розглянута нова тенденція в міжнародній політиці й глобальних політичних трансформаціях, що створює можливість перенесення реальних центрів влади з рівня національної держави на наднаціональний і регіональний рівні.

Метою досліджень було визначення сутності суверенітету як верховенства державної влади, її незалежності як всередині держави, так і в зовнішньополітичній сфері. Проаналізовані питання обмеження суверенітету з позиції реальних та недавніх прикладів у міжнародній практиці, а також зроблені спроби простежити еволюцію уявлень про державний суверенітет та аналіз різних теоретико-правових підходів до ознак суверенітету.

Здійснено аналіз взаємозв'язку та взаємозалежності понять «народний суверенітет», «національний суверенітет» і «державний суверенітет», підтримано думку, що на першому місці знаходиться народний суверенітет, що виражає верховне, невідчужуване право народу визначати свою долю в державі і суспільстві, і що не слід ототожнювати поняття народного і національного, а також національного і державного видів суверенітету.

У статті розглянута проблематика питань, пов'язаних із глобалізацією, яка проявляється у констатуванні як позитивних, так і негативних тенденцій цього процесу, зокрема обмеження сфер впливу урядів країн економічною глобалізацією, послаблення державного суверенітету, поширення дії законів вільного ринку на противагу національним парламентам, збільшення впливу капіталу на економіку, суттєве зменшення ролі держави в економіці, перехід її функцій до приватних осіб, регіональних або міжнародних організацій.

Зроблено висновки, що Суверенітет – це складна політико-юридична властивість державної влади, що означає її верховенство, незалежність як всередині держави, так і в зовнішньополітичній сфері, що не допускає втручання інших країн у свої внутрішні справи. Наявність певних проблем суверенітету в окремих державах і багатогранний характер державного суверенітету підкреслюють необхідність чіткого розмежування між реальним і відносним суверенітетом, де розуміння реального (абсолютного) суверенітету держави потребує уточнення з огляду на конкретизацію його складових: зовнішньополітичної, внутрішньополітичної, легітимної, правової, територіальної, ресурсної, фінансово-економічної та інформаційної.

Підтримано думку, що державна політика щодо національної безпеки весь час трансформується, розширюються різні сфери її впливу, до традиційних загроз додаються принципово нові, виникнення яких обумовлено розвитком міжнародних відносин, процесами глобалізації та іншими чинниками.

Приєднуємось до позиції, що в умовах глобалізації економіки бути абсолютно незалежною державою неможливо, але якісна характеристика суверенітету по відношенню до інших держав – це суверенна рівність, відносно незалежне і рівноправне становище, рівний з ними правовий статус.

Обґрунтовано позицію, що виникнення та розвиток наддержавних органів впливає на трансформацію державного суверенітету та скорочення його складових шляхом делегування наднаціо-

нальним утворенням державних повноважень. Але, у міжнародних організаціях держави учасниці виступають як суверенні і рівноправні, не підлеглі жодній владі іншого угруповання, утворюючи організацію на основі міжнародного договору. На всіх етапах цього процесу взаємодія держав між собою має координуючу горизонтальну природу на одному рівні з міжнародними організаціями, на принципі суверенної рівності держав-учасниць, про що свідчить принцип «одна держава – один голос», а також право виходу з організації.

Підтримано аргументацію, що Найбільш послаблює державний суверенітет економічна глобалізація - починають діяти закони вільного ринку, а не національних парламентів, відбувається збільшення впливу капіталу на економіку, суттєво зменшується роль держави в економіці, її функції переходять до приватних осіб, регіональних або міжнародних організацій, чим суттєво обмежуючи сферу впливу урядів країн.

Підкреслено, що кримінально-правова охорона державного суверенітету належить в сучасних умовах до одного з найбільш пріоритетних напрямів державної політики у сфері протидії злочинності.

Зазначено, що ерозія поняття державного суверенітету, що спостерігається, загрожує руйнуванням сучасної системи міжнародних відносин і розмиванням самого поняття держави. Але, тим не менш, в умовах глобалізації сучасна держава продовжує грати ключову роль у суспільному житті, і надалі залишаючись гарантом зовнішньої і внутрішньої безпеки, правосуддя, демократії і прав людини, забезпечення фундаментальних соціальних цінностей, джерелом накопичення системи національного добробуту, важливим механізмом організації і управління багатьма сферами сучасного суспільства.

Ключові слова: національний суверенітет, глобалізація, обмеження національного суверенітету, економічний суверенітет, наднаціональні організації, кримінально-правова охорона державного суверенітету.

Lemak O.V. National sovereignty in the conditions of globalization: criminal-legal and criminology aspects.

The article is devoted to the analysis of the main aspects of the impact of globalization on sovereignty, its political, economic, informational and other components, the persistent tendency towards the gradual loss of national sovereignty by states, which puts on the agenda the question of the ability of liberal democracy to adapt to new circumstances. A new trend in international politics and global political transformations, which creates the possibility of transferring the real centers of power from the level of the national state to the supranational and regional levels, is considered.

The purpose of the research was to determine the essence of sovereignty as the supremacy of state power, its independence both within the state and in the foreign policy sphere. Issues of limiting sovereignty are analyzed from the point of view of real and recent examples in international practice, as well as attempts are made to trace the evolution of ideas about state sovereignty and the analysis of various theoretical and legal approaches to the signs of sovereignty.

An analysis of the interrelationship and interdependence of the concepts of “people’s sovereignty”, “national sovereignty” and “state sovereignty” was carried out, the opinion was supported that in the first place is people’s sovereignty, which expresses the supreme, inalienable right of the people to determine their destiny in the state and society, and that the concepts of national and national, as well as national and state sovereignty should not be equated.

The article examines the problems of issues related to globalization, which is manifested in ascertaining both positive and negative trends of this process, in particular, the limitation of the spheres of influence of the governments of countries by economic globalization, the weakening of state sovereignty, the spread of the laws of the free market in opposition to national parliaments, the increase the impact of capital on the economy, a significant reduction in the role of the state in the economy, the transfer of its functions to private individuals, regional or international organizations.

Conclusions were made that sovereignty is a complex political and legal property of state power, which means its supremacy, independence both within the state and in the foreign policy sphere, which does not allow the interference of other countries in their internal affairs. The existence of certain problems of sovereignty in individual states and the multifaceted nature of state sovereignty emphasize the need for a clear distinction between real and relative sovereignty, where the understanding of real (absolute) state sovereignty needs to be clarified in view of the specification of its components: foreign policy, domestic policy, legitimate, legal, territorial, resource, financial, economic and informational.

The opinion is supported that the state policy regarding national security is being transformed all the time, various spheres of its influence are expanding, fundamentally new threats are being added to the traditional threats, the emergence of which is due to the development of international relations, globalization processes and other factors.

We agree with the position that in the conditions of economic globalization it is impossible to be an absolutely independent state, but the qualitative characteristic of sovereignty in relation to other states is sovereign equality, a relatively independent and equal position, equal legal status with them.

The position that the emergence and development of supranational bodies affects the transformation of state sovereignty and the reduction of its components through the delegation of state powers to supranational entities is substantiated. However, in international organizations, participating states act as sovereign and equal, not subject to any authority of another group, forming an organization based on an international agreement. At all stages of this process, the interaction of states among themselves has a coordinating horizontal nature at the same level as international organizations, based on the principle of sovereign equality of participating states, as evidenced by the principle “one state - one vote”, as well as the right to withdraw from the organization.

The argument is supported that the most weakening of state sovereignty is economic globalization - the laws of the free market, not national parliaments, begin to operate, there is an increase in the influence of capital on the economy, the role of the state in the economy is significantly reduced, its functions are transferred to private individuals, regional or international organizations, which significantly limiting the sphere of influence of countries' governments.

It is emphasized that criminal law protection of state sovereignty belongs to one of the most priority areas of state policy in the field of combating crime in modern conditions.

It is noted that the observed erosion of the concept of state sovereignty threatens the destruction of the modern system of international relations and the erosion of the concept of the state itself. But, nevertheless, in the conditions of globalization, the modern state continues to play a key role in public life, and will continue to be the guarantor of external and internal security, justice, democracy and human rights, the provision of fundamental social values, the source of accumulation of the national welfare system, an important mechanism of organization and management of many spheres of modern society.

Key words: national sovereignty, globalization, limitations of national sovereignty, economic sovereignty, supranational organizations, criminal law protection of state sovereignty.

Постановка проблеми. Існуючі глобальні виклики здійснюють відчутний вплив на особливості трансформації та функціонування системи влади сучасних країн світу. В першу чергу, це стосується найбільш основоположного поняття для кожної держави – суверенітет, його політична, економічна, інформаційна та інші складові. Нове їх тлумачення створює певну ерозію поняття державного суверенітету, що загрожує руйнуванням сучасної системи міжнародних відносин і розмиванням самого поняття держави.

У загальному вигляді, як зазначає С. Білошицький, проблема полягає в тому, що згідно з нормативним значенням ліберально-демократичної ідеології ствердження доктрини національного суверенітету виступає передумовою демократичного розвитку суспільства, проте під впливом численних викликів глобального характеру у світі фіксується стійка тенденція до поступової втрати державами національного суверенітету, що ставить на порядок денний питання про здатність ліберальної демократії пристосуватися до нових обставин [1].

Дійсно, на думку вчених, під тиском глобальних процесів, історичних умов суспільного розвитку зміст поняття суверенітету принципово змінюється, але суверенітет (як правовий інститут) є незмінним. Суверенітет – це складна політико-юридична властивість державної влади, що реалізуються в багатьох правових інститутах. Він означає верховенство державної влади, її незалежність як всередині держави, так і в зовнішньополітичній сфері, що не допускає втручання інших країн у свої внутрішні справи. При цьому, наведене може бути притаманне владі, народу, нації, державі. Носієм народного суверенітету є народ; національного – нація як певна спільнота, що означає природне право кожної нації чи народності утворити самостійну державу або реалізувати своє право на самовизначення у будь-якій формі [2, с. 37].

Погодимось з О. Талдикінім, що інтегративні процеси в аспекті глобалізації сучасного світу виступають каталізатором формування принципово нових форм організації економічного,

політичного та культурного життя. Така інтеграція, на думку вченого, створює умови для виникнення та розвитку різноманітних типів наддержавних утворень, економічних і політичних, інформаційних та фінансових, що в свою чергу впливає на трансформацію державного суверенітету та скорочення його складових шляхом делегування державних повноважень новоутвореним наднаціональним. Структур [3].

Навіть більше. Багато науковців вже зафіксували нову тенденцію в міжнародній політиці й глобальних політичних трансформаціях, що створює можливість перенесення реальних центрів влади з рівня національної держави на наднаціональний і регіональний рівні. Свідченням цього є той факт, що провідні ліберальні демократії світу – США та багато європейських держав все частіше відкидають принцип невтручання у внутрішні справи інших країн, використовуючи різні моральні, юридичні та соціально- економічні приводи [1].

Обмежуючи сферу впливу урядів країн, економічна глобалізація послаблює державний суверенітет, починають діяти закони вільного ринку, а не національних парламентів, відбувається збільшення впливу капіталу на економіку, суттєво зменшується роль держави в економіці, її функції переходять до приватних осіб, регіональних або міжнародних організацій [4].

При цьому, погоджуємося з думкою, що основними факторами послаблення суверенітету сучасної держави є: поява разом з системою суверенних держав додаткових «центрів сили»; діяльність ТНК; ворожі дії держав в політичній та економічній сферах, у тому числі застосування технологій державних переворотів і діяльності «приватних армій»; розвиток ідеології нігілізму стосовно до концепції суверенітету; використання доктрини «гуманітарної інтервенції» для прямого порушення норм міжнародного права; нові особливості проблеми міграції населення, сепаратистські прагнення політичних сил окремих регіонів, що знаходяться в складі однієї держави; тероризм [5].

Все вищевикладене зумовлює необхідність виділення особливої уваги питанням суверенітету держави в умовах глобалізації.

Стан дослідження. Наукові дослідження, пов'язані із аналізом впливів і ризиків процесів глобалізації на національні держави активізують своє поширення разом із поширенням самої глобалізації. Деякі аспекти зазначених проблем у своїх наукових працях висвітлювали такі діячі, як Ф. Фукуяма, Дж. Сорос, У. Бек, В. Іноземцев, Ф. Закарія, В. Хаттон, О. Панарін, О. Дугін, О. Зінов'єв М. Делягін, та інші. Була приділена велика увага питанням внутрішнього суверенітету, впливу регіоналізації на суверенітет держави, взаємодії уніонізму та державного суверенітету такими вченими, як Н.А. Бабарікіною, Н.В. Горло, М.Ф. Заболотною, О.М. Кіндратець, Т.І. Сергієнком [6].

Також проводились дослідження питань державної політики України у сфері протидії злочинності, яка посягає на державний суверенітет, зокрема, цим питанням присвячені наукові праці В. Білоуса, А.П. Закалюка, В. Богдановича, А.А. Митрофанова, О. Бодрука, В. Ліпкана, В.І. Борисова, М. Вавринчука, П.Л. Фріса, В. Горбуліна, Є.Л. Стрельцова, О.М. Костенка, Н. Нижник, О.Д. Максимів, В.Н. Кубальського, О. Литвиненка та інших науковців.

Однак зазначені дослідження, обмежившись розглядом лише певних аспектів вказаних питань, все ж уникали широкого науково-критичного погляду на загальний стан проблеми. У згаданих дослідженнях не приділялась належна увага аналізу державної політики протидії злочинності у сфері впливів глобалізації на кримінально-правову охорону державного суверенітету.

Викладення основного матеріалу. Як відомо, термін «суверенітет» походить з франц. *souveraineté* – верховна влада, верховенство, панування, і перші згадки проблем суверенітету розглядалися перш за все у політичному аспекті. Але досить швидко прийняття конституцій у Європі, що обмежували владу монархів у сфері прав власності, поділ влади за самостійними «гілками» як «противага» надмірній централізації, відокремили ідею суверенітету від монархії й асоціювали її з ідеєю верховної влади. Поняття суверенітету поступово стало ідеальним, що відображає стан «повноцінної» держави, і одночасно – реальним, що є ознакою сильних держав, які диктують свою волю слабким [4].

Найбільш чітке тлумачення суверенітету можна зустріти у працях Т. Гоббса, Н. Макіавеллі, Ж. Бодена та ін. Так, Ж. Боден уперше ввів таку наукову абстракцію «державний суверенітет», тобто суверенітет у інституціональному політико-владному аспекті [4]. Саме з тих пір прийнято вважати, що суверенітет втрачає своє первинне значення простої переваги і набуває політико-правового значення.

В ієрархії понять «народний суверенітет», «національний суверенітет», «державний суверенітет» на першому місці знаходиться народний суверенітет, що виражає верховне, невідчужуване право народу визначати свою долю в державі і суспільстві. При цьому не слід ототожнювати поняття народного і національного, а також національного і державного суверенітетів [5].

Ці види суверенітету, а отже - і інтереси безпеки суспільства та держави за певних обставин можуть частково чи навіть повністю збігатися, проте можуть і суттєво відрізнятись. Відповідно між безпекою суспільства і держави можна провести такий зв'язок: там, де виникає загроза інтересам суспільства, безпека держави виявлятиметься під загрозою, тоді як стійкого зворотного зв'язку не існує [7].

Тим не менш, як відмічає В.Д. Зорькін, «не дивлячись на глибокі і численні зміни, що відбуваються у світі за останні півтора десятиліття, державний суверенітет залишається основою конституційного ладу більшості держав [8, с. 18]. А за висловом С.М. Грохальської, «необхідність еволюції суверенітету не повинна означати, що в наш час поняття суверенітету є нікчемним, чи мало що означає» [9, с. 147]. І навіть більше, відмова від суверенітету як невід'ємної ознаки держави, неминуче призведе до хаосу в глобальному масштабі. Не дивлячись на те, що економічна могутність деяких акторів в умовах глобалізації подекуди є більшою ніж в окремих державах, у них відсутнє найголовніше – соціальна відповідальність. Зниження витрат, максималізація прибутку, захоплення нових ринків і ресурсів будь-якими шляхами – ось головні цілі діяльності транснаціональних корпорацій, що і довела світова криза 2008 року [5].

Глобалізація виступає як площина розвитку країн світу, і вже яким буде даний розвиток – повною мірою залежить, в першу чергу, від економічної політики окремої держави. Зазначене стає необхідною умовою ефективної економічної політики для країн з незрілою, нестійкою економікою, а саме – збереження економічного суверенітету [4].

Разом з тим, зазначає С.В. Смірнов, існування в сучасному світі, так званих, «держав що не склалися», які, володіючи формально-юридичним суверенітетом, не можуть реалізувати його внаслідок втрати ресурсної бази, приводить до появи прогнозів щодо відмирання системи суверенних національних держав, і, відповідно, зникненні концепції суверенітету в традиційному його розумінні. Такий сценарій розвитку подій в інтересах тільки дуже невеликої частини населення земної кулі. На думку вченого, необхідно ввести в понятійно-категоріальний апарат загальної теорії держави поняття «формально-юридичний суверенітет» і «фактичний державний суверенітет» [5].

Зокрема, «держави які не склалися» - термін, який офіційно застосовується в США для позначення країни, яка не в змозі підтримувати своє існування як життєздатна політична і економічна одиниця. Її уряд настільки слабкий чи неефективний, що фактично не контролює частину національної території. У зв'язку з розпадом державної влади така країна є недостатньо легітимною з боку міжнародного співтовариства. Вперше це поняття було використано в працях американських політологів Дж. Хелмана і С. Ратнера на початку 1990-х років. В «Стратегії національної безпеки США» 2006 року цей термін був офіційно згаданий в якості однієї із нових загроз інтересам США. У новій Стратегії 2015 року також він зазначається як один із стратегічних ризиків, що потребує пріоритетного напрямку прикладення зусиль – «велика шкода міжнародній безпеці в результаті подій у «державих які не склалися» (масові злочини по відношенню до населення, дестабілізація обстановки на регіональному рівні, розгул організованої злочинності тощо)» [10].

На думку А.В. Клеутіної, суверенітет – це якісна характеристика державно-організованого суспільства, яка визначає його верховне становище по відношенню до всіх об'єднань, які входять в нього, а по відношенню до інших держав – суверенна рівність, відносно незалежне і рівноправне становище, рівний з ними правовий статус. При цьому, терміни «відносно незалежна» і «рівноправна» є ключовими для сучасного розуміння державного суверенітету, оскільки в умовах глобалізації економіки бути абсолютно незалежною державою просто неможливо [11].

Деякими авторами аналізуються питання обмеження суверенітету з позиції реальних та недавніх прикладів у міжнародній практиці, а також робляться спроби простежити еволюцію уявлень про державний суверенітет та аналізуються різні теоретико-правові підходи до ознак суверенітету. Зокрема, М. Анциферовою та В. Чернопиською визначено, що конкретними формами обмеження суверенітету є повне та часткове (внаслідок анексії чи поетапного входження території до складу іншої держави), а також добровільне та примусове (добровільне входження до будь-якого наддержавного об'єднання, наприклад, Європейський Союз, або обмеження, накладені внаслідок міжнародних інтервенцій до Югославії, Іраку, Сирії) обмеження [12].

За підсумками дослідження згаданими вченими робиться висновок, що ерозія поняття державного суверенітету, що спостерігається, загрожує руйнуванням сучасної системи міжнародних відносин і розмиванням самого поняття держави, яким ми його знаємо і розуміємо сьогодні. Одним з драйверів даного процесу є глобалізація, в рамках якої суверенна держава стає «надлишковою» і за фактом «не потрібною», обумовлюючи швидке повернення до держави «до Вестфалю», що характеризується насамперед величезною кількістю політичних союзників, суверенітет яких має слабкий зв'язок з будь-яким окремим формальним державними утвореннями [12].

Таким чином, наявність певних проблем суверенітету в окремих державах і багатогранний характер державного суверенітету підкреслюють необхідність чіткого розмежування між реальним і відносним суверенітетом. Розуміння реального (абсолютного) суверенітету держави потребує уточнення з огляду на конкретизацію його складових: зовнішньополітичної, внутрішньополітичної, легітимної, правової, територіальної, ресурсної, фінансово-економічної та інформаційної [4].

Відомий американський неоконсерватор Р. Каган, у свою чергу, вважає, що кожна держава повинна скласти певний іспит на право володіння національним суверенітетом: «У XXI столітті суверенні права треба заслужити». Цей іспит припускає здатність уряду контролювати свою територію й проводити відповідальну політику в сфері міжнародної безпеки. В іншому разі міжнародні організації повинні прийняти утвердження на міжнародній арені принципу: «держави, що надають свою територію для сил, що дестабілізують світовий устрій, не повинні вважати свій суверенітет чимось, що саме собою розуміється» [1].

На думку згаданого автора, дискусія про місце і роль національного суверенітету в сучасних умовах сформувала ціле покоління «політичних реалістів», які виправ дують обмеження цього суверенітету на користь рішення практичних завдань виживання людства або торжества якихось універсальних ідей [1].

У зв'язку з цим спостерігається спроба деяких держав, під приводом захисту прав людини, нав'язати світовому співтовариству свою систему цінностей, свою волю, втручаючись у внутрішні справи суверенних держав, як пише С. Рогозін, «тоталітаризм ідеології прав людини полягає у висуненні неоліберальної правозахисної ідеї як універсальної, але і загальнообов'язкової норми організації соціально-політичного життя» [13].

Впливовий американський фінансист Дж. Сорос взагалі оголошує національний суверенітет анахронізмом, що вносить напругу у відносини між сучасною державою-нацією й універсальними принципами свободи, рівності й братерства. Наприклад, відзначає він, суверенітет може захищати репресивні режими від втручання ззовні, що ущемляє права самих громадян суверенної держави [1].

Мова йде також і про те, що поняття суверенітету держави зараз переглядається з акцентом на тому, що суверенітет країни не може бути чинником спричинення геноциду та масштабному порушенню прав людини в окремо взятій країні, а також не може вважатися недоторканим суверенітет тих країн, які підтримують тероризм, оскільки з цих територій походить глобальна загроза, яка ставить під сумнів міжнародну стабільність і безпеку людства.

Міжнародно-правове обмеження компетенції держав учасниць з деякого кола проблем на певний час, зазначає Р. Сербин, – це виправдана практика взаємодії між державою та міжнародними організаціями, але тільки в тому випадку, коли вони не порушують цілісності та незалежності держави. Частина суверенних прав віддається міжнародним організаціям, але і вони, у свою чергу, беруть певні зобов'язання щодо держави. Це і є демократичний взаємовигідний процес, що відповідає вимогам розвитку глобалізації [2, с. 38].

При цьому необхідно враховувати, що державна політика щодо національної безпеки весь час трансформується, розширюються різні сфери її впливу, до традиційних загроз додаються принципово нові, виникнення яких обумовлено розвитком міжнародних відносин, процесами глобалізації та іншими чинниками. В сучасних умовах серйозну загрозу українській державності, її суверенітету становить, як відомо, відкрита та повномасштабна збройна агресія РФ, окупація та анексія частини території України [14].

Безперечно, кримінально-правова охорона державного суверенітету належить в сучасних умовах до одного з найбільш пріоритетних напрямів державної політики у сфері протидії злочинності. Охорону державного суверенітету України забезпечують не тільки норми розділів I, IX, XIV, XV та XX Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за посягання на державний суверенітет. В країні відбувається подальша криміналі-

зачія діянь та диференціація кримінальної відповідальності, зокрема за підривну антидержавну діяльність та дії (посягання), які безпосередньо спрямовані на порушення, обмеження, підрив (ослаблення) або втрату державного суверенітету України, у тому числі державного суверенітету в інформаційній, економічній та інших сферах [14].

Між тим, в умовах глобалізації розуміння проблеми суверенітету набуває нової якості, що має важливе значення при взаємодії держави з міжнародними організаціями, при вирішенні актуальних питань людського співіснування. Знаходячись у певній взаємодії як суб'єкти міжнародного публічного права, вони неминуче змушені змінювати свій статус, і по-новому ставити питання про співвідношення державного суверенітету і елементів наднаціональності у компетенції міжурядових організацій. З цього робиться не завжди вірний висновок про втрату окремими державами суверенітету під тиском міжнародних організацій [15].

Так, у даному контексті суверенітет держави розглядається як взаємне обмеження компетенції держави та міжнародної організації.

Проте, на думку, наприклад, Р. Сербіна, у міжнародних організаціях держави учасниці виступають як суверенні і рівноправні, не підлеглі жодній владі іншого угруповання, утворюючи організацію на основі міжнародного договору. На всіх етапах цього процесу взаємодія держав між собою має координуючу горизонтальну природу на одному рівні з міжнародними організаціями. Останні у цілому побудовані на принципі суверенної рівності держав-учасниць, про що свідчить принцип «одна держава – один голос», а також право виходу з організації. Але це ще не означає, що держава в односторонньому порядку втрачає суверенітет на користь міжнародних організацій, зазначає вчений [2, с. 39].

Вчений вказує і на певні відхилення від загального правила. Так, деякі міжурядові організації на підставі угоди держав здійснюють заходи, що певною мірою обмежують їх суверенітет. В епоху поширення та поглиблення глобальних процесів з деяких питань приймаються рішення, обов'язкові для виконання державами, незалежно від їх думки. Часто примусові заходи-санкції застосовуються до держав, особливо у питаннях, пов'язаних з боротьбою зі світовим тероризмом, зазначає вчений. У даному разі це свідчить не про те, що держави поступаються часткою свого суверенітету на користь міжурядових організацій, а про те, що вони добровільно мають виконувати рішення загальнолюдського значення [2, с. 40].

Видається, все ж таки, що для «добровільності» підпорядкування себе певним санкціям повинна існувати висока міжнародна правосвідомість урядів, непохитний авторитет самих міжнародних правозахисних організацій, і головне – єдина система правових цінностей на глобальному рівні, тобто категорії, які можна розглядати поки що тільки в проекції ідеального майбутнього.

В реальній же площині, держава, яка вступає в міжнародну організацію діє так відповідно до своїх національних інтересів, тобто, більше набуває, ніж втрачає, укріплює себе як державу та набуває ознак дійсного, а не формального суверенітету. Отже, мова може йти не про ліквідацію суверенітету, а про взаємозалежність, взаємовплив суверенітету держав та наднаціональних міжнародних організацій.

На сьогодні розвиток ООН, як організації, що представляє інтереси всіх народів світу мав би створювати умови для компромісу між інтересами держав та наднаціональних організацій, або усунення протиріч між ними. Проблеми у відносинах держави і міжнародних організацій, як правило, виникають тоді, коли глобалізацію, як об'єктивний процес планетарного масштабу, підміняють «вестернізацією», тобто модернізацію незахідних традиційних суспільств на зразок сучасних ліберальних демократій західних країн [16], коли при цьому ігноруються місцеві більш ніж вікові традиції, культура, духовність, економічний устрій тощо.

На погляд М. Єлізарова, в епоху глобалізації держава продовжує виступати досить могутнім соціальним інститутом, однак зараз державна влада, в силу своєї територіальної природи багато в чому виявляється обмеженою і нездатною адекватно вирішувати багато соціальних завдань і потреб сучасного суспільства, які все більше набувають глобальні виміри. Появляються нові глобальні проблеми, котрі виходять за межі територіальних кордонів і контролю з боку держави. В результаті виникає цілком закономірне збільшення кількості недержавних організацій та інститутів, котрі починають здійснювати певний контроль і регулювання різноманітних сфер суспільства, де державі відводиться певна посередницька роль у процесах планування, консультацій, переговорів та прийняття рішень, яка передбачає участь різноманітних суб'єктів як державних, так і недержавних.

Тим не менш, вчений приходять до висновку, що і в умовах глобалізації сучасна держава, зносячи суттєві зміни традиційних функцій і методів здійснення влади, продовжує грати ключову роль у суспільному житті. Держава і надалі залишається гарантом зовнішньої і внутрішньої безпеки, правосуддя, демократії і прав людини, забезпечення фундаментальних соціальних цінностей, джерелом накопичення системи національного добробуту, важливим механізмом організації і управління багатьма сферами сучасного суспільства. Більше того, роль держави навіть зростає в деяких сферах, і розвиток глобалізації в багатьох випадках підтримується рішеннями держав [17].

Наразі можемо констатувати, що більшість науковців вважають поняття державного суверенітету як таке, що не втратило свого значення в сучасному, хоч і глобалізованому світі»[8, с. 18], доводять, що державний суверенітет так само і надалі відіграватиме ключову роль у міжнародних відносинах, які зумовлені перш за все глобалізаційними та євроінтеграційними процесами[18], в той же час, не зважаючи на посилення впливу зовнішніх детермінант глобалізаційних процесів на національний соціально-економічний розвиток актуалізується потреба збереження та використання національної ідентичності, національної суб'єктності у формуванні економічної політики держави, націленої на підвищення конкурентоспроможності та якості життя населення. За таких обставин збереження та модифікація економічного суверенітету держави стає ефективним інструментом державної економічної політики [4].

Висновки. Отже, виходячи із вищенаведеного, маємо змогу прийти до наступних висновків, а саме:

Суверенітет – це складна політико-юридична властивість державної влади, що означає її верховенство, незалежність як всередині держави, так і в зовнішньополітичній сфері, що не допускає втручання інших країн у свої внутрішні справи.

Наявність певних проблем суверенітету в окремих державах і багатогранний характер державного суверенітету підкреслюють необхідність чіткого розмежування між реальним і відносним суверенітетом, де розуміння реального (абсолютного) суверенітету держави потребує уточнення з огляду на конкретизацію його складових: зовнішньополітичної, внутрішньополітичної, легітимної, правової, територіальної, ресурсної, фінансово-економічної та інформаційної.

При цьому, умовах глобалізації економіки бути абсолютно незалежною державою неможливо, але якісна характеристика суверенітету по відношенню до інших держав – це суверенна рівність, відносно незалежне і рівноправне становище, рівний з ними правовий статус.

Виникнення та розвиток наддержавних органів впливає на трансформацію державного суверенітету та скорочення його складових шляхом делегування наднаціональним утворенням державних повноважень. Але, у міжнародних організаціях держави учасниці виступають як суверенні і рівноправні, не підлеглі жодній владі іншого угруповання, утворюючи організацію на основі міжнародного договору. На всіх етапах цього процесу взаємодія держав між собою має координуючу горизонтальну природу на одному рівні з міжнародними організаціями, на принципі суверенної рівності держав-учасниць, про що свідчить принцип «одна держава – один голос», а також право виходу з організації.

Найбільш послаблює державний суверенітет економічна глобалізація - починають діяти закони вільного ринку, а не національних парламентів, відбувається збільшення впливу капіталу на економіку, суттєво зменшується роль держави в економіці, її функції переходять до приватних осіб, регіональних або міжнародних організацій, чим суттєво обмежуючи сферу впливу урядів країн

Ерозія поняття державного суверенітету, що спостерігається, загрожує руйнуванням сучасної системи міжнародних відносин і розмиванням самого поняття держави. Тим не менш, в умовах глобалізації сучасна держава продовжує грати ключову роль у суспільному житті, і надалі залишаючись гарантом зовнішньої і внутрішньої безпеки, правосуддя, демократії і прав людини, забезпечення фундаментальних соціальних цінностей, джерелом накопичення системи національного добробуту, важливим механізмом організації і управління багатьма сферами сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білошицький С. Національний суверенітет в умовах глобальних викликів: характер трансформації та перспективи демократизації ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України URL: https://iipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/biloshytskyi_natsionalnyi.pdf.

2. Сербин, Р. Діалектика державного суверенітету в епоху глобалізму. *Право України*. 2002. № 12. С. 37–42.
3. Талдикін О.В. Реальний суверенітет держави в умовах глобалізації. Електронний архів (репозитарій) Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/2816>.
4. Тютюнникова С.В., Микитась В.В. Економічний суверенітет в умовах глобалізації: зміст та особливості модифікаціїю *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 5. 2016 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4947>.
5. Смирнов С.В. Суверенітет современного государства в условиях глобализации: вопросы теории и практики тема диссертации и автореферата по ВАК 12.00.01, кандидат юридических наук Научная библиотека диссертаций и авторефератовdisser Cat. URL: <http://www.dissercat.com/content/suverenitet-sovremennogo-gosudarstva-v-usloviyakh-globalizatsii-voprosy-teorii-i-praktiki#ixzz3B1ZP9sWB>).
6. Державний суверенітет в умовах глобалізації: теорія та практика: монографія / Н.А. Бабарикіна, Н.В. Горло, М.Ф. Заболотна, О.М. Кіндратець, Т.І. Сергієнко; за заг. ред. О.М. Кіндратець. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. 226 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/11735/1/0051974.pdf>.
7. Антонов В.О. Конституційноправові засади національної безпеки України: монографія; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с. URL: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf.
8. Зорькин, В.Д. Апология Вестфальской системы. 2004. № 3. Т. 2. С. 18..
9. Грохальски, С.М. Государства в решении современных глобальных проблем (международно-правовые аспекты): дис. д-ра юрид.наук. М., 1998. С. 147.
10. Стратегія національної безпеки США. Лютий 2015 року (анотований переклад). URL: http://narfu.ru/aan/Encyclopedia_Arctic/us_strategy_febr2015.pdf.
11. Клеутина, А.В. Сущностные характеристики современного государства тема диссертации и автореферата по ВАК 12.00.01, кандидат юридических наук. Научная библиотека диссертаций и авторефератовdisserCat. URL: <http://www.dissercat.com/content/sushchnostnye-kharakteristiki-sovremennogo-gosudarstva#ixzz3B1k7hWjh>).
12. Чернописька В., Анциферова М. Обмеження державного сувернітету в умовах глобалізації: теоретико-правовий аспект. *Law*. 2023; Випуск 10, Номер 1(37): 39-44. URL: <https://doi.org/10.23939/law2023.37.039>.
13. Рогозин С. Права человека или идеологическое манипулирование. *Московский журнал международного права*. 2001. № 1. С. 22-23.
14. Кубальський В.Н. Кримінально-правова охорона державного суверенітету як частина державної політики у сфері протидії злочинності в умовах збройної агресії росії. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023 URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/35.pdf>.
15. Тоффлер, О. Третья волна. М., 2000. 520 с.
16. Блавацький, С. Дилема глобалізації і державного суверенітету. *Дзеркало тижня*. 2002. 12 січ.
17. Елизаров М.В. Современное государство в эпоху глобализации: социально-философский анализ. Тема диссертации и автореферата по ВАК кандидат философских наук.09.00.11. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat URL: <http://www.dissercat.com/content/suverenitet-sovremennogo-gosudarstva-v-usloviyakh-globalizatsii-voprosy-teorii-i-raktiki#ixzz3B1ZP9sWB>).
18. Прієшкіна О.В., Харченко О.О. Політико-правова теорія державного суверенітету в умовах глобалізації та євроінтеграції. *Правова держава* № 45 (2022). URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/254361>.